

Мищенко П.Г., слухач 501 навчальної групи Інституту кримінально-виконавчої служби

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СЕКСУАЛЬНИХ ДЕВІАЦІЙ ЗАСУДЖЕНИХ

Девіантна сексуальна поведінка засуджених, будучи фоновим явищем злочинності в установах виконання покарань, чинить негативний вплив на суспільство, зачіпає широкий спектр явищ соціального життя, і тому входить в предмет пенітенціарної кримінології. Недооцінка важливості боротьби з гомосексуальним насильством в установах виконання покарань призводить до ускладнення оперативної обстановки, сприяє виникненню конфліктних ситуацій, які дозволяються засудженими за допомогою кримінально-протиправних дій.

Як звертає увагу О. В. Старков, якщо не брати в розрахунок інші статеві злочини, замасковані під цинічне хуліганство, спричинення шкоди здоров'ю на сексуальному ґрунті та ін., то зґвалтування і мужолозтво в середньому по установах виконання покарань щорічно складають усього 1%. Практично усі злочини в жіночих колоніях вчиняються на сексуальному ґрунті. В той же час, концентруючим об'єктом конфліктних криміногенних ситуацій в чоловічих колоніях є примушування до гомосексуального акту майже в кожному 5-му випадку, і ці ситуації породжували, як правило, тяжкі насильницькі злочини, що займають в структурі злочинності в установах виконання покарань 2-3 місця. Інакше кажучи, за значною кількістю інших злочинів в установах виконання покарань стоять статеві злочення.

Слід підкреслити, що насильницьке мужолозтво є специфічним для установ виконання покарань злочином.

Найбільшій небезпеці стати жертвами насильницького мужолозтва схильні засуджені молодого віку.

Факти мужолозтва й інших девіантних сексуальних проявів чинять негативний вплив на моральний стан засуджених до позбавлення волі, знижують рівень їх оптимізму і позитивної активності в процесі відбуття покарання. З правової точки зору факти сексуальних відхилень засуджених мають схожість з протиправними діяннями проти здоров'я інших осіб, завдають шкоду громадському порядку, що суперечить завданням кримінально-виконавчого законодавства, до яких відносяться регулювання порядку і умов відбування покарання, визначення засобів виправлення засуджених, охорона їх прав і законних інтересів, надання їм допомоги в соціальній адаптації.

Мужолозтво має ряд характерних особливостей. У пасивній формі воно, наприклад, засуджується груповими нормами засуджених, тому пасивні гомосексуалісти відносяться до розряду «скривджених» - засуджених з низьким соціальним статусом. Це частина засуджених, що сама зневажається. У неї потрапляють пасивні гомосексуалісти, особи, засуджені за статеві злочини, і деякі інші категорії осіб. Їх також називають «гребенями», «півнями», «маргаритками», «вафлерами» і відводять для них окрему територію, так званий «півнячий кут». Спілкування з ними або користування їх послугами засуджується і суворо карається. В той же час групові норми не лише не забороняють мужолозтво в активній формі, але і певною мірою і заохочують його. Таке неофіційне нормативне регулювання сприяє значному поширенню серед засуджених мужолозтва і складає великі труднощі в його виявленні і розкритті.

Гомосексуальні стосунки є концентруючим об'єктом конфліктних криміногенних ситуацій в чоловічих колоніях. На особливу увагу заслуговує ненасильницьке мужолозтво, яке в умовах соціальної ізоляції тісно зв'язане з кримінальною поведінкою, наприклад з сексуальною експлуатацією, prostitucією.

Нерідко засуджені етапуються у виправну колонію вже з цим статусом, який був ще раніше їм «присвоєний» представниками кримінальної субкультури в ізоляторі тимчасового тримання або в слідчому ізоляторі. Цей статус признається і підтримується основною масою засуджених і

залишається у особи не лише до закінчення терміну покарання, але і на все життя.

Внаслідок тотального соціального і психологічного тиску ця категорія осіб характеризується некерованістю, озлобленістю або відсутністю самоконтролю емоційного стану (наприклад, запальністю, нападом на інших засуджених і представників адміністрації). Нерідко такі особи демонструють суїцидальні наміри, у тому числі, для маніпулювання іншими особами.

Не дивлячись на те, що набутий людиною низький соціальний статус змінити практично неможливо, жертви гомосексуального насильства, проявляючи протиправну, конфліктну, украй агресивну поведінку, досить часто роблять спроби протистояти ситуації, що склалась і підвищити свій соціальний статус, помститися кривдникам, що призводить до вчинення злочинів (вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, втечі тощо).

При організації індивідуальної виховної роботи з цією категорією осіб слід орієнтуватися, що ці засуджені з готовністю виконують будь-які доручення лідерів неформальних груп негативної спрямованості, у тому числі пов'язані з насильницькими діями відносно оточення. Вони не претендують на лідируючі позиції в кримінальній субкультурі, здійснюють однотипні правопорушення.

Також необхідно налагодити процес виявлення осіб, схильних до статевих ексцесів, засуджених по ст.ст. 152-156 КК України. Особливої уваги вимагають особи молодіжного віку (18-24 р.р.), уперше прибулі до виправної установи, а також - робітники, переважно некваліфіковані, або що не мають постійного заняття і місця проживання, неодружені, такі, що мають психічні аномалії (особливо олігофренію, хронічний алкоголізм, рідше - органічні захворювання центральної нервової системи, реактивний стан, епілепсію у стадії ремісії), особи, що порушують правила особистої гігієни, особи, що відрізняються жіночними рисами або конституцією тіла.

Головними напрямками даної роботи є проведення широкої просвітницької кампанії з використанням різних форм подачі інформації (агітаційно-пропагандистської роботи: радіомовлення, трансляція науково-популярних фільмів по кабельному телебаченню, наочна агітація, тематичні стенди, стінгазети

тощо). Необхідно виключити завішування спальних місць в окремих гуртожитках, камерах, не допускати призначення на роботи, пов'язані з ізольованим місцеперебуванням.

Окремий акцент треба робити на позитивний вплив на свідомість засуджених, орієнтувати їх на здоровий спосіб життя, у зв'язку з чим періодично проводити медичний огляд засуджених на предмет виявлення венеричних захворювань і ВІЛ-інфекції, психічних захворювань, що виникли на сексуальному ґрунті, а також фактів сексуального насильства. Як показує практика, навіть за наявності об'єктивної інформації посадовці установ виконання покарань, у тому числі медичні працівники, основну увагу зосереджують на злочинцеві, тоді як жертва (особливо це стосується осіб, що уперше піддалися сексуальному насильству, неповнолітніх) потребує в першу чергу уваги і необхідної соціальної, психологічної і медичної допомоги. В зв'язку з цим в медичних частинах виправних установ, особливо виховних колоній, потрібно наявність штатного сексолога (психіатра-сексопатолога) для можливості проведення цілеспрямованої роботи в цьому напрямку.

Наявність сексуальної патології у засуджених в установах виконання покарань повинна являтися прямим показником для спостереження і лікування цієї категорії осіб (з використанням інформації про сексуальну поведінку особи до засудження). Особи, засуджені за різні сексуальні злочини, вимагають до себе пильної уваги з боку психіатрів, психологів, сексопатологів. Індивідуального підходу вимагають усі форми нетипової сексуальної поведінки (у тому числі що свідчать про ексгібіціонізм, педофілію, фетишизм, мазохізм, садизм, трансвестичний фетишизм), що чинять істотний вплив на поведінку суб'єкта.

У зв'язку з цим доцільно організовувати роботу по профілактиці мужолозтва і лесбійства із залученням представників усіх відділів і служб установи (оперативного, безпеки, виховного, медчастини та ін.), а також в тісній взаємодії з установами охорони здоров'я. В зв'язку з цим необхідно конкретно розподілити обов'язки кожного з вищезгаданих підрозділів для попередження девіантної сексуальної поведінки засуджених в установах виконання покарань.

Так, оперативному відділу слід ставити на облік декілька додаткових категорій засуджених (наприклад, осіб з низьким соціальним статусом) для посиленого контролю за їх поведінкою і виявленням вчинюваних ними злочинів і порушень:

- «авторитетів» серед осіб з низьким соціальним статусом (у жіночих колоніях - мужоподібних лесбіянок, що живуть разом з декількома жінками);

- осіб, які знаходяться на нижчому ступені неформальних сходів навіть серед засуджених з низьким соціальним статусом;

- осіб, схильних до здійснення актів насильницького мужолозтва;

- осіб, що вчинили злочини, передбачені ст.ст. 152-156 КК України.

Також, формуючи заходи попередження сексуальних відхилень засуджених, необхідно враховувати, що окрім мужолозтва і лесбіянства у виправних установах мають місце й інші прояви девіантної сексуальної поведінки засуджених (некрофілія, зоофілія, фетишизм, садизм, ексгібіціонізм тощо), які формально не є злісними порушеннями встановленого порядку відбуття покарання. Потрібно також надавати психологічну реабілітацію засудженим, які піддалися сексуальному насильству, в першу чергу, для недопущення вчинення ними суїцидальних вчинків або спроб «помститися» кривдникам.

Отже, необхідність розробки комплексу заходів (організаційних, режимних, медичних, правових та ін.) по профілактиці девіантної сексуальної поведінки засуджених цілком очевидна, оскільки підвищить ефективність протидії даним негативним проявам і позитивно вплине на стан оперативної обстановки в установах виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Джужа О. М. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навч. посіб. / О. М. Джужа; ред. О. Г. Колб, В. В. Василевич; МОН України. - Луцьк, 2010. - 544 с.

2. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. - Х.: Право, 2014. - 440 с.

3. Старков О.В. Криминопенология: Учебное пособие. - М.: Издательство «Экзамен», 2004. - 350 с.